

Väestön ikääntymisen haasteet eläkejärjestelmälle ja sosiaaliturvalle

Kati Kuitto

Väestötieteen jatko- ja täydennyskoulutusseminaari

31.10.2019 Lammi



Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Esityksen sisältö

1. Väestön ikääntymisen haasteista eläkejärjestelmille ja eläkepoliittisista vastauksista
2. Ikääntymisen vaikutuksista sosiaaliturvalle ja hyvinvointivaltiolle yleisemmin
3. Väestörakenteen muutokset haasteina ja/vai kehitysmahdollisuuksina?



Väestön ikääntymisen haasteet eläkejärjestelmille



Väestön ikääntyminen haastaa eläkejärjestelmät ja eläketurvan

- Eläkeläisten osuus kasvaa, eläkkeellä ollaan pidempään ja kanttuneiden työeläkkeiden taso nousee - enemmän maksettavaa
- Samanaikaisesti vähemmän työkäisiä ja aleneva syntyvyys – heikkenevä vanhushuoltosuhde
- Eläkejärjestelmien taloudellinen kestävyys ollut eläkepoliittisen keskustelun keskiössä ja ohjannut eläkeuudistuksia vahvasti lähes kaikissa Euroopan maissa 1990-luvun alusta (retrenchment)
- Viime vuosina kuitenkin painotus eläkkeiden riittävyyteen – eläkeläiset suureneva väestöryhmä, jonka toimeentulo myös poliittisesti tärkeä kysymys



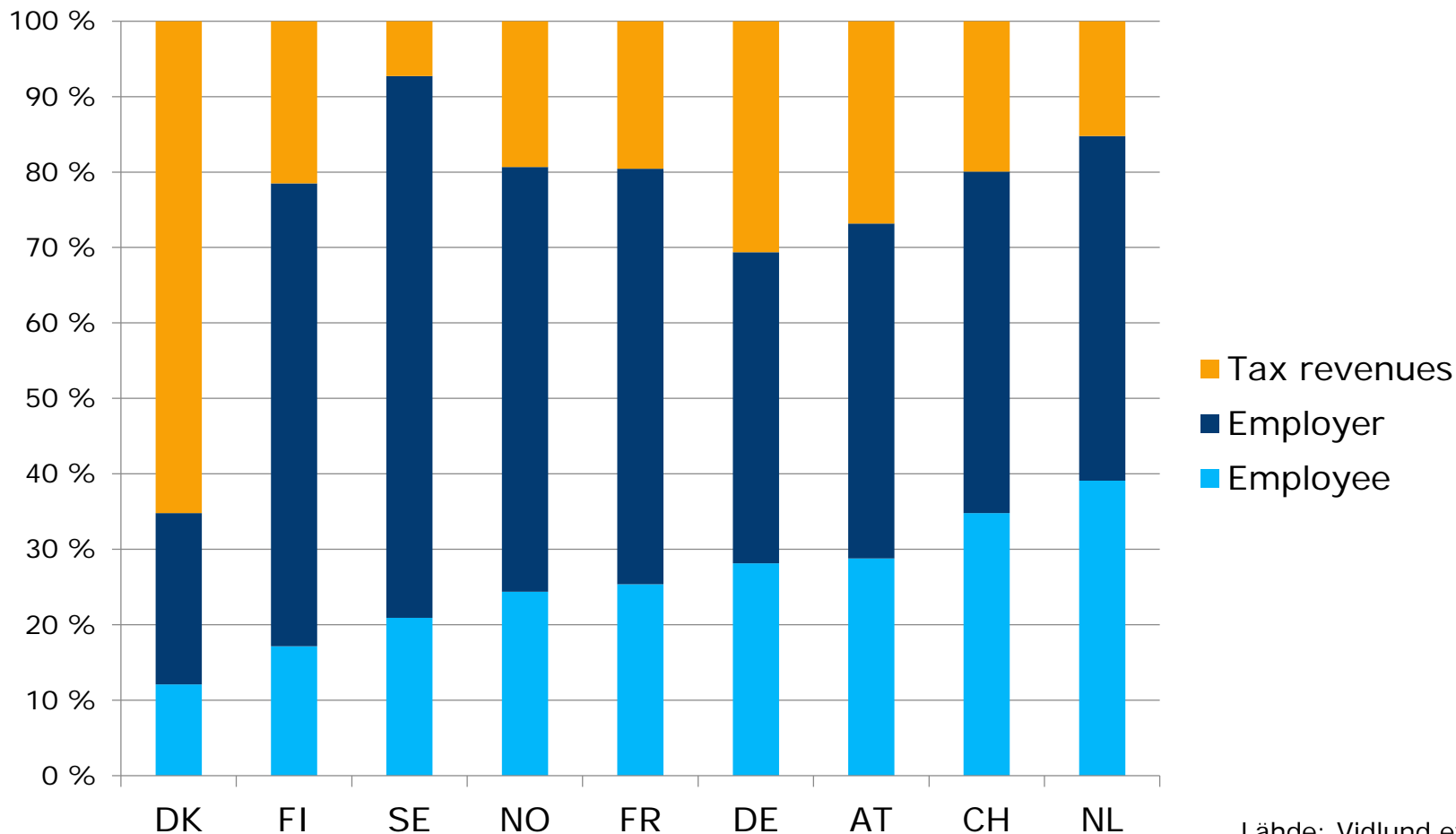
Ikääntymisen vaikutukset eläkejärjestelmän kestävyydelle riippuvat eläkejärjestelmän tyypistä ja rahoitusperiaatteesta

- Puhtaassa **jakojärjestelmässä** maksussa olevat eläkkeet katetaan suoraan työssäkäyvien eläkevakuutusmaksuilla
 - kun työssäkäyvien osuus suhteessa eläkkeellä oleviin pienenee, maksuja nostettava tai eläkkeitä leikattava reaaliaikaisesti
- Puhtaassa **rahastoivassa** järjestelmässä jokainen maksaa oman tuleva eläkkeensä itse
 - ei suoria vaikutuksia
- Sukupolvien oikeudenmukaisuuden kysymys
- Suomen työeläkejärjestelmä on osittain rahastoiva jakojärjestelmä
 - riippuvainen aktiiviväestön työllisyydestä ja eläkemaksujen määrästä, mutta rahastot ja niiden pitkän aikavälin sijoitustuotot toimivat puskurina
 - Suomessa hieman vakaampi tilanne kuin monessa muussa PAYG-perusteisessa maassa
- Lisäksi ensimmäisen pilarin eläkkeet useissa maissa – yleensä verorahoitteisia



Ikääntymisen aiheuttama paine eläkemaksujen korotukseen ja sen kohdistumiseen riippuu eläkejärjestelmän kulunjaon periaatteesta

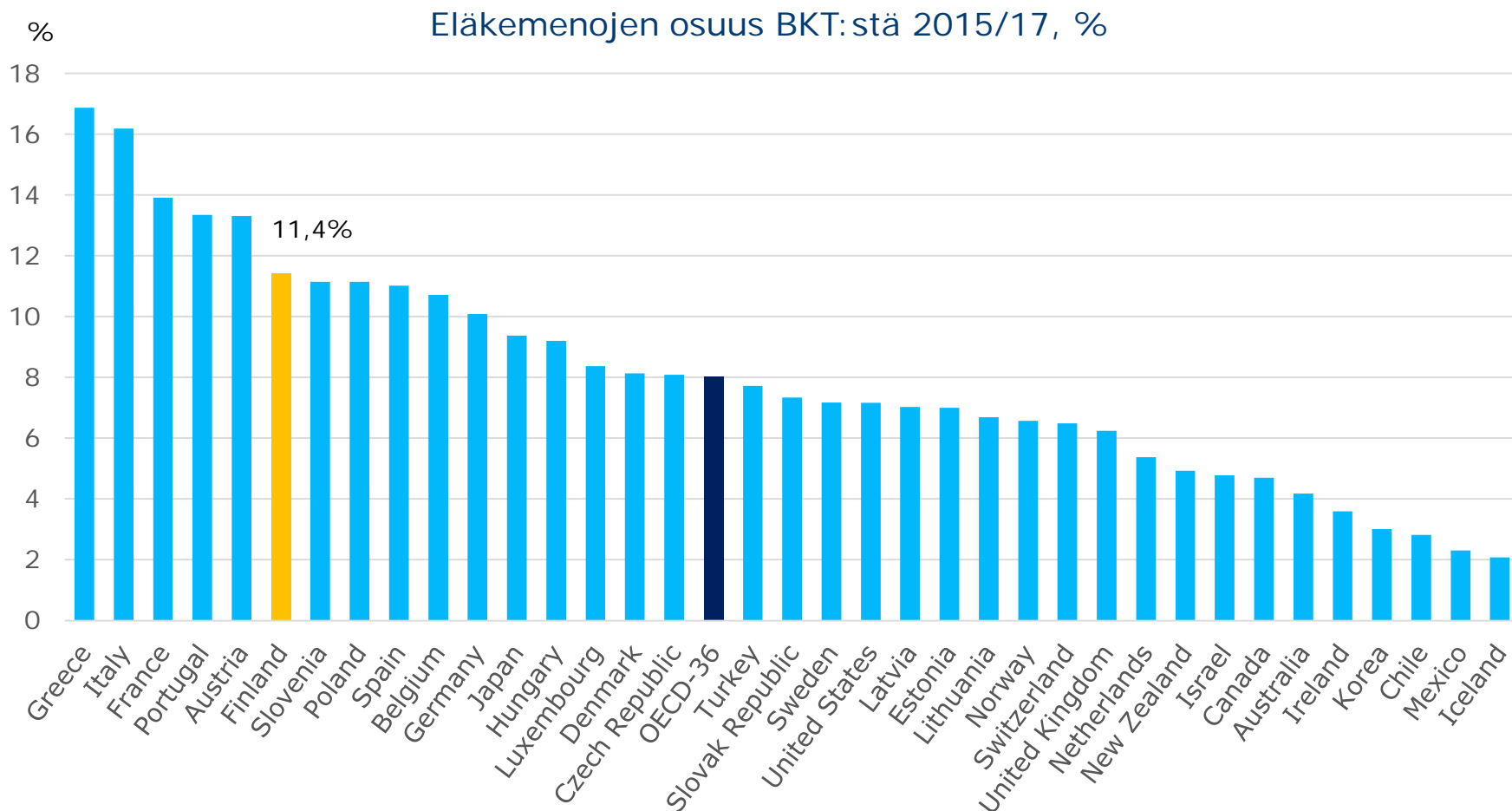
Työnantajien ja työntekijöiden eläkemaksujen sekä verojen osuus kokonais-eläketurvan kustannuksien kattamisesta 2014, %



Lähde: Vidlund et al. 2016



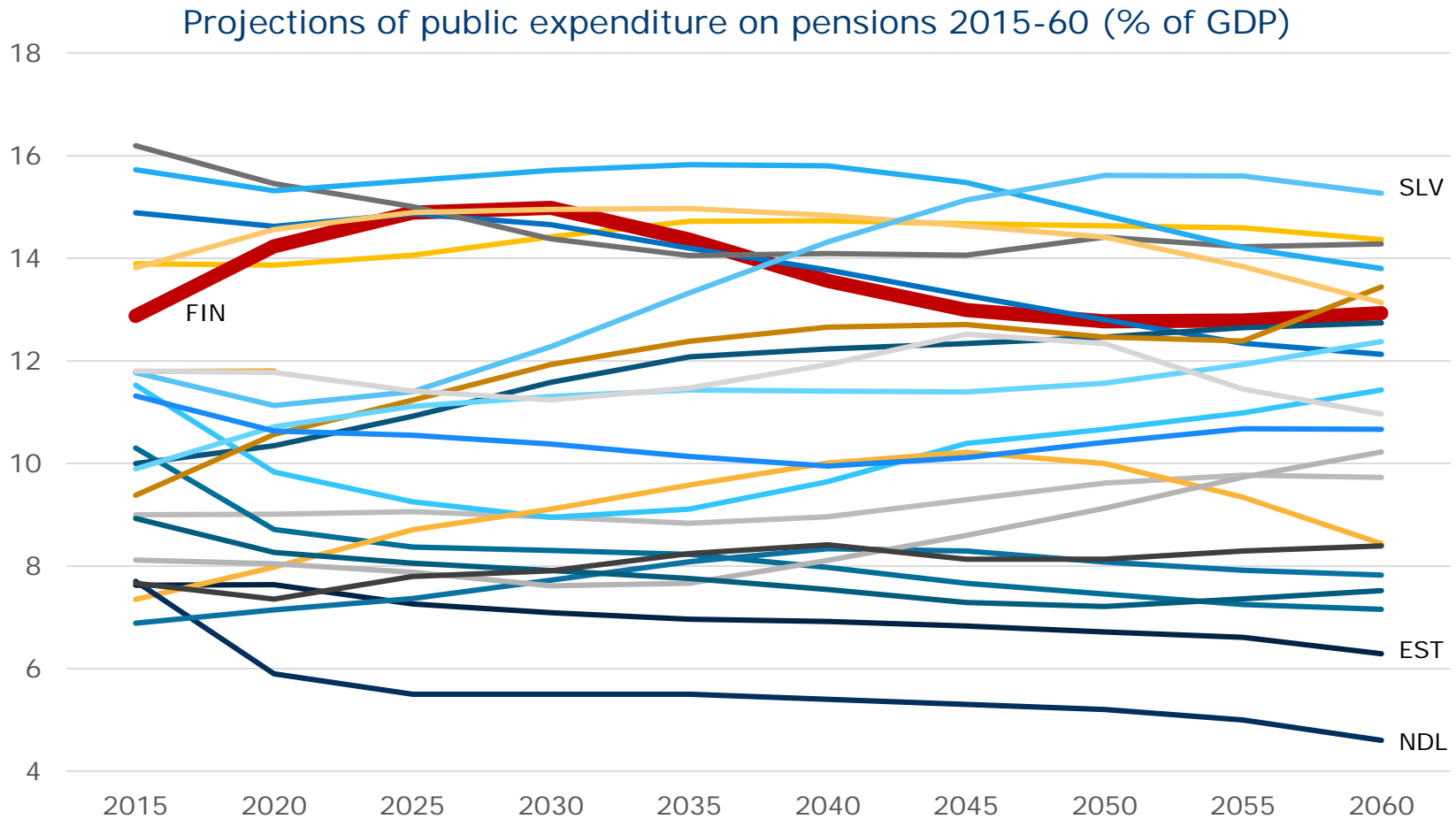
Julkiset eläkemenot suhteessa BKT:een ovat Suomessa OECD-maiden korkeimpien joukossa



Lähde: OECD SOCX database 2019



Eläkemenojen osuus kasvaa Suomessa ja pysyttelee OECD-maiden kärkipäässä myös pitkällä tähtäimellä



Lähde: OECD Pensions at a Glance 2017

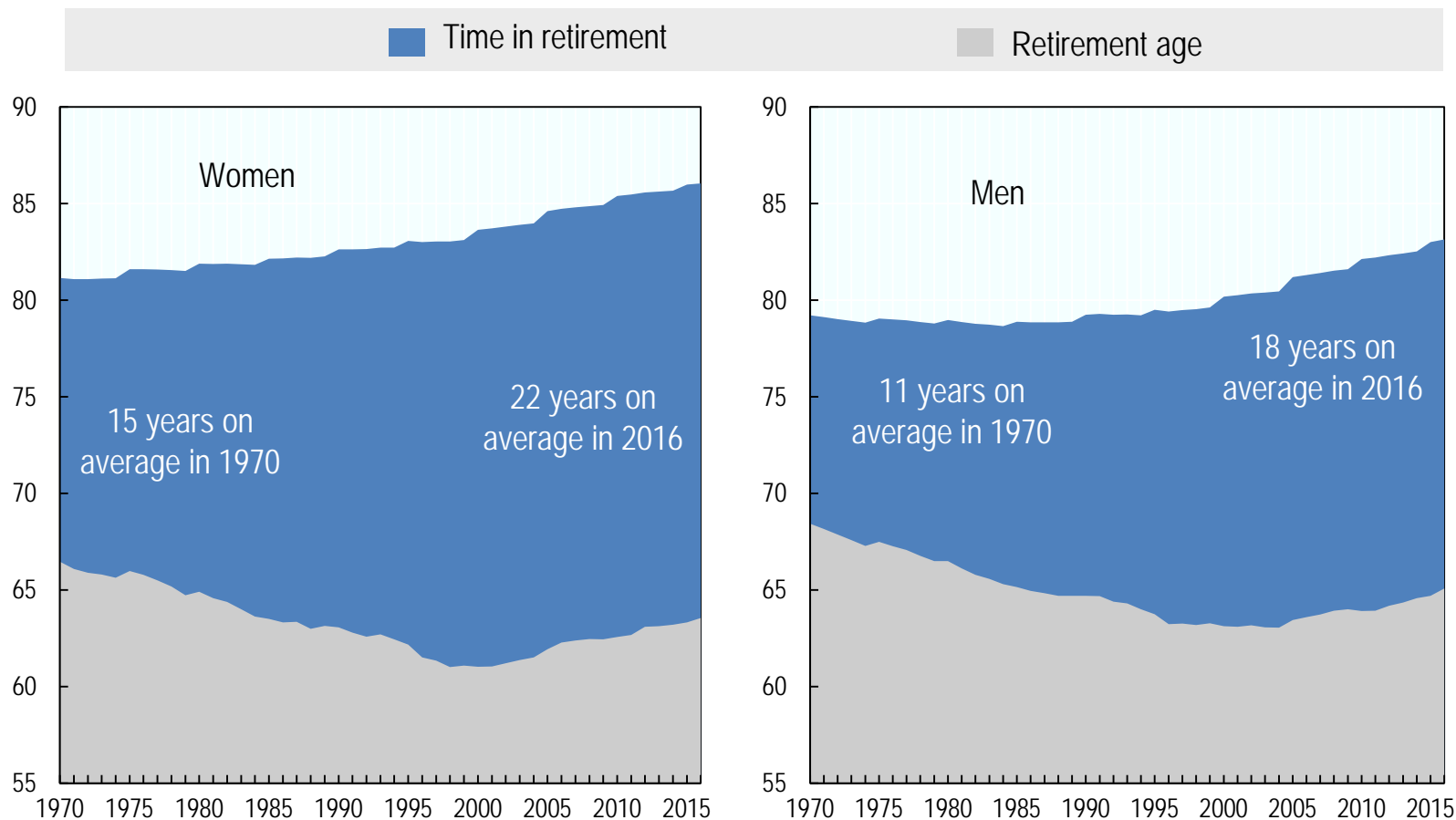


Eläkeuudistuksilla on pyritty pidentämään työuria ja lisäämään yksityistä eläkesäästämistä

- Useissa maissa parametrisiä uudistuksia, joiden tarkoituksena on vakauttaa eläkemaksun tasoa ja silti taata riittävä eläke
 - Eläkeiän nosto ja naisten ja miesten eläkeiän harmonisointi
 - Varhaiseläköitymisreittien poisto
 - Kannustimet myöhempään eläköitymiseen (esim. Suomessa alin vs. tavoite-eläkeikä)
 - Täyteen eläkkeeseen vaaditaan pidemmät eläkemaksukaudet/työurat
 - Työn ja eläkkeen rinnakkaisuuden mahdollistaminen (joustot)
 - Elinaikakerroin
 - Eläkkeiden korvausasteen lasku
- Monissa maissa kolmannen pilarin yksityisten eläkejärjestelyjen sekä toisen pilarin ammatillisten eläkkeiden roolia laajennettu ja julkisten eläkkeiden merkitystä pienennetty (järjestelmämuutos)



Eläkkeellä vietetty aika on pidentynyt huomattavasti ja se on naisilla pidempi kuin miehillä



Lähde: OECD Pensions at a Glance 2017



Eläkeuudistuksilla on vaikutuksia eläkkeiden riittävyyteen ja myös eläkeläisten eriarvoisuuteen

- Työurien pidentäminen - kaikki eivät pysty työskentelemään pidempään (työttömyys, terveys, hoivavastuut, ikääntyneiden haasteet työmarkkinoilla)
- Eriarvoisuus kasvaa? Kyky saavuttaa täysi eläke, kyky säästää yksityiseen eläkevakuutukseen, työurakatkosten merkitys
- Kun elinikä pitenee, (pienellä) eläkkeellä pitää tulla pidempään toimeen (myös sukupuolten eriarvoisuus)
- Palveluiden ja terveydenhoidon hinta ja saatavuus



Väestön ikääntymisen haasteet sosiaaliturvalle ja hyvinvointivaltiolle



Väestörakenteen muutos ja ikääntyminen koskettavat eri hyvinvointivaltiomalleja eri tavoin

- Hyvinvointivaltion perusperiaate heijastuu sen rahoitusperiaatteeseen
 - Sosiaaliturvamaksut vs. verotus, sosiaalivakuutetut ja työnantajat vs. kansalaiset
- Sosiaalisten oikeuksien laajuus
 - Universalismi vs. sosiaalivakuutuksen periaate
- Julkisten palveluiden rooli ja kohdistuminen
 - Valtio vs. perhe/yksityissektori
- Naisten asema työmarkkinoilla
 - Hoivavastuut, työllisyysaste, työurien pituus ja osa-aikatyön merkitys



Hyvinvointivaltioiden eri painotukset

	Life course	Childhood and youth	Working age	Old age
Welfare policies	Compensating	Child cash benefits	Unemployment, sickness, invalidity, parental leave and family cash benefits	Old age and survivors' cash benefits
	Social investment	Child care and family services, (early) education	Active labour market policy, services for socially excluded	Old age services

Social investment: Inhimillisen pääoman kehitystä ja sen hyödyntämistä tukevat politiikat (varhaiskasvatus, koulutus, aktiivinen työmarkkinapolitiikka, mutta myös julkiset palvelut, jotka mahdollistavat työmarkkinoille osallistumisen (erityisesti naisilla))

Compensating: Tulonkorvaus eri elämäntilanteissa, kun yksilö ei saa toimeentuloaan työmarkkinoilta (sosiaaliturva ja -vakuutus)

Lähde: Kuitto 2016



Hyvinvointivaltiot painottavat eri tyyppisiä sosiaalipolitiikan alueita eri elämänkaaren vaiheissa – sosiaalisen investoinnin paradigma vs. sosiaaliturva?

Social expenditure on compensating and social investment policies by welfare regime 2010
(% of GDP, weighted)

	Childhood and youth		Working age		Old age	
	Compensation	Social investment	Compensation	Social investment	Compensation	Social investment
Nordic	0.7	8.4	3.9	1.6	7.9	1.6
Liberal	1.3	6.2	3.5	0.8	7.1	0.4
Continental	1.4	5.9	3.7	1.4	10.5	0.4
Southern European	0.5	5.3	2.8	0.7	11.0	0.3
CEE	0.5	4.4	2.2	0.5	7.7	0.2
<i>All</i>	<i>0.8</i>	<i>5.7</i>	<i>3.0</i>	<i>1.0</i>	<i>8.9</i>	<i>0.5</i>

Lähde: Kuitto 2016



Pohjoismaissa vahva painotus sosiaalisiin investointeihin ja julkisiin palveluihin eri elämänvaiheissa

Social expenditure on compensating and social investment policies by welfare regime 2010
(% of GDP, weighted)

	Childhood and youth		Working age		Old age	
	Compensation	Social investment	Compensation	Social investment	Compensation	Social investment
Nordic	0.7	8.4	3.9	1.6	7.9	1.6
Liberal	1.3	6.2	3.5	0.8	7.1	0.4
Continental	1.4	5.9	3.7	1.4	10.5	0.4
Southern European	0.5	5.3	2.8	0.7	11.0	0.3
CEE	0.5	4.4	2.2	0.5	7.7	0.2
All	0.8	5.7	3.0	1.0	8.9	0.5

Lähde: Kuitto 2016



Keski- ja Etelä-Euroopan maissa painotus sosiaaliturvan rahaetuksiin erityisesti eläkeiässä

Social expenditure on compensating and social investment policies by welfare regime 2010
(% of GDP, weighted)

	Childhood and youth		Working age		Old age	
	Compensation	Social investment	Compensation	Social investment	Compensation	Social investment
Nordic	0.7	8.4	3.9	1.6	7.9	1.6
Liberal	1.3	6.2	3.5	0.8	7.1	0.4
Continental	1.4	5.9	3.7	1.4	10.5	0.4
Southern European	0.5	5.3	2.8	0.7	11.0	0.3
CEE	0.5	4.4	2.2	0.5	7.7	0.2
<i>All</i>	<i>0.8</i>	<i>5.7</i>	<i>3.0</i>	<i>1.0</i>	<i>8.9</i>	<i>0.5</i>

Lähde: Kuitto 2016



Ikääntymisen vaikutukset hyvinvointivaltiolle

- Kun väestö ikääntyy, julkisista varoista yhä suurempi osuus kohdistuu vanhempiin ikäryhmiin
- Rajallisten resurssien vuoksi sosiaalipoliittiset leikkaukset tai menojen uudelleen kohdistukset ovat välttämättömiä
 - Poliittisten voimasuhteiden muutos, sukupolvien oikeudenmukaisuuskysymykset?
- Yleisesti työikäiseen väestöön kohdistettuja sosiaalimenoja on supistettu ja etuuksia leikattu, ainoastaan aktiivisen työmarkkinapolitiikan menot ovat kasvussa
 - Resurssit kohdennetaan työvoiman tehokkaaseen hyödyntämiseen?
- Lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa menoissa, erityisesti varhaiskasvatuksen ja koulutuksen osalta, on havaittavissa kasvua
 - Investointi tulevaisuuteen?



Väestön ikääntymisen kustannukset ja avoimet kysymykset

- Terveydenhoitokulut nousevat
 - teknologia, hinta ja palvelurakenne määrittävät
- Hoivapalvelujen tarve kasvaa
 - Julkisten palvelujen lisääminen?
 - Miten rahoitetaan? Oma varallisuus (asunto), tarveharkinta? Vakuutus? Lapset?
- Asuminen
 - yhteisöllisyys vs. yksineläjät
 - ajoissa ratkaisuja, jotka tukevat kotona asumista ja toimeen tuloa; "mummokommuunit"?



**Lopuksi – haaste vai
kehitysmahdollisuus?**



Keskeistä väestön ikääntymisen aiheuttamien haasteiden ratkaisun kannalta

- Työllisyys

- Työllisyysaste, työurien pidentyminen ja tiivistyminen
- Työkyky
- Työn uudet muodot eläke- ja sosiaaliturvan piiriin
- Aktiivinen työmarkkinapolitiikka, sosiaalisen investoinnin politiikka

- Palvelut

- Kustannustehokkuus, saavutettavuus, julkisten palveluiden merkitys ja rooli
- Mitä ikääntyvät ihmiset haluavat asumiselta ja palveluilta?

- Ajatusmuutos ja yhteiskunta

- Mikä rooli eri ikäisille ihmisille?
- Miten hyödyntää kokemusta ja pidentyvää aktiivista elinikää?



Väestömuutokset ja hyvinvointivaltion muutos

- Maahanmuuttajien merkitys
 - Työvoimaa, ei vain matalan koulutuksen ammatteihin
 - Sosiaalisovinnin vaara erityisesti universalistisissa hyvinvointivaltioissa?
- Preventiivisen sosiaalipolitiikan vahvistaminen kaikissa elämänkaaren vaiheissa
 - Sosiaalinen investointi
- Perheellistymisen tukeminen
 - Perhe- ja sosiaalipoliittiset kannustimet
 - Miten turvata lapsiin sijoittaminen rahoituspaineesta huolimatta?
- Muuttuvien työmarkkinoiden tarpeiden ja seurausten huomiointi
 - Life-long learning, joustavuus, ikäsyrynnän vastaiset toimenpiteet
 - Koulutusrakenteen muutos



Kiitos!

kati.kuitto@etk.fi
[@KatiKuitto](#)



Lähteet

Kuitto, K. (2016). [From social security to social investment? Compensating and social investment welfare policies in a life course perspective](#). Journal of European Social Policy 26(5), 442-459.

OECD (2017). [Pensions at a Glance 2017](#). Paris: OECD.

OECD (2019). [SOCX database 2019](#). Paris: OECD.

Vidlund, M., Kiviniemi, M., Mielonen, A. and Väänänen, N. (2016). [What is the cost of total pension provision and who pays the bill? Cross-national comparison of pension contributions](#). Finnish Centre for Pensions Reports 09-2016. Helsinki: Finnish Centre for Pensions.

